

PRAVO AUTORA NA REVIZIJU UGOVORNE ODREDBE O IZNOSU AUTORSKOG HONORARA

Apstrakt

U radu se razmatra iz ugla srpskog i uporednog prava revizija odredbe autorskog ugovora o iznosu autorskog honorara u slučajevima povećanja prihoda, odnosno dobiti ostvarene ekonomskim iskorišćavanjem autorskog dela, kao i u slučajevima kada iznos autorskog honorara prvobitno nije ugovoren. Ovo pravo autora, nastalo po uzoru na nemačko pravo, štiti načelo jednaskosti vrednosti uzajamnih prestacija i ravnopravnost volja ugovornih strana. Njegov značaj i neophodnost ogleda se u zaštiti autora, kao strane koja je u ekonomski slabijem položaju u odnosu na korisnika autorskog dela.

U prvom delu rada određuje se sadržina autorskog ugovora u pogledu iznosa autorskog honorara, kao njegovog tržišnog elementa i ispituje se da li on predstavlja bitan ili prirodni element autorskog ugovora. Kao posledica toga razmatra se i pravo autora da zahteva reviziju autorskog ugovora u slučajevima kada iznos autorskog honorara nije prvobitno ugovoren. Naročita pažnja posvećuje se konceptima određivanja iznosa autorskog honorara u nacionalnim pravima. U seldećem delu se precizira pravna prirodna autorskog ugovora i definiše „očigledna“ nesrazmera koja se smatra relevantnom za reviziju autorskog ugovora, a koja postoji između prihoda, odnosno dobiti, ostvarene plaćanjem tržišne cene autorskog dela, sa jedne strane i autorskog honorara koji je iz nje finansiran, sa druge strane. Nakon toga, govori se o shvatanju revizije ovakve ugovorne odredbe iz razloga pravičnosti.

Ključne reči: *autorsko pravo, revizija autorskog ugovora, autorski honorar, ekonomsko iskorišćavanje autorskog dela, autor, korisnik autorskog dela, pravičnost.*

1. Uvod

Pravo na reviziju ugovorne odredbe o iznosu autorskog honorara odlikuje nekoliko važnih osobina. Da bi autorski ugovor ostao na snazi neophodno je da se prilagodi okolnostima nastalim posle njegovog zaključenja

¹ Doktorand Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, e-mail: vladimirvins@yahoo.com.

koje su posledica njegove aleatorne prirode. U tom cilju dolazi do prilagođavanja imovinskopravnih ekvivalenata ugovornih strana, i to isključivo na zahtev autora, koje najčešće prati saglasnost volja, a ređe spor koji se rešava sudskim putem. Pored toga, nakon revizije autorski ugovor nastavlja da postoji u kontinuitetu, iako je njegov tržišni element drugačiji. On ima nepromenjenu suštinu ukoliko je iznos autorskog honorara prvobitno ugovoren.

Sledeća važna osobina revizije autorskog ugovora je da ima tutelarnu funkciju prema autoru, pa se dopušta njena primena i u slučajevima kada prvobitno nije ugovoren iznos autorskog honorara. Ona time dobija širi smisao, ali njena primena i u ovim slučajevima u mnogome zavisi od nacionalnog zakonodavstva. Dok neka zakonodavstva zadržavaju mogućnost revizije i u slučajevima kada prvobitno nije ugovoren iznos autorskog honorara, što, između ostalog, čini i naše zakonodavstvo, dotle su druga zakonodavstva konzervativnija.

Iako u samom nazivu ovog instituta može postojati privid „večnog“ trajanja, to međutim nije slučaj. Vremenska ograničenost predstavlja jednu od njegovih osnovnih karakteristika, pa pravo autora na reviziju ugovornih odredbi koje se odnose na iznos autorskog honorara zastareva u subjektivnom roku od dve godine od dana saznanja za postojanje „očigledne nesrazmere“, odnosno za prihod ostvaren po osnovu ekonomskog iskorišćavanja autorskog dela, a najduže u roku od šest godina od kraja godine u kojoj je „očigledna nesrazmera“ nastupila, odnosno u kojoj je prihod ostvaren.²

2. Aleatornost autorskog ugovora kao uslov njegove revizije

Praktični efekti aleatornosti u obligacionom pravu sastoje se u isključenju primene pravila o prekomernom oštećenju. Međutim, za razliku od obligacionog prava, autorsko pravo putem revizije ugovora, kao specijalnog oblika instituta prekomernog oštećenja, daje pravo autoru, kao slabijoj strani u ugovornom odnosu, da prilagođava ugovorne odredbe novonastalim okolnostima na tržištu.

Posmatrajući iz ugla aleatornosti autorskog ugovora, njegova revizija ima karakter izuzetka od pravila da alea isključuje leziju, iako su ugovorne strane pristale na neizvesnost koju njegovo zaključivanje nosi. Pogodovanje razvoja neizvesnih okolnosti očekivanjima korisnika autorskog dela, može za rezultat da ima ostvarivanje njegovog ekonomskog cilja za maksimizacijom dobiti, stvarajući nesrazmeru između vrednosti prestacija i dovodeći autora u nepravičan položaj.³ On je prilikom zaključenja autor-

² Zakon o autorskim i srodnim pravima – ZASP, *Službeni glasnik RS*, br. 104/2009, 99/2011, 119/2012, 29/2016 – odluka US, čl. 70 st. 3.

³ S. M. Marković, „Nepravičnost kao razlog za reviziju autorskog ugovora“, *Pravni život* 11-12/1994, 1915.

skog ugovora bio u slabijoj poziciji, pa nije mogao da pregovara o većem učešću u raspodeli dobiti. Upravo u tome se ogleda *ratio* zakonskog favorizovanja autora i jačanja njegove pozicije, kao ekonomski slabije strane u ugovoru, a čija je prestacija individualna i karakteristična.⁴ Naime, iako aleatornost pogađa obe strane ugovornice, rezervisanje prava na reviziju autorskog ugovora samo za autora, može se smatrati opravdanim ukoliko sticanje dobiti nije rezultat posebnih zasluga korisnika autorskog dela. Međutim, na ovaj način se odstupa od pravila da autorsko delo vredi onoliko koliko iznosi ugovoreni i isplaćeni autorski honorar⁵, iako je nesrazmeran sa dobiti koja je ostvarena ekonomskim iskorišćavanjem autorskog dela.

3. Iznos autorskog honorara kao element autorskog ugovora

Uređujući sadržinu autorskog ugovora zakon je izričito prepustio autonomiji volje ugovornih strana ugovaranje obaveze plaćanja autorskog honorara, kao i njegovog iznosa⁶. Iz toga se zaključuje da je on prirodni element ugovora (*naturalia negotii*), koji ugovorne strane same uređuju i koji može da čini sastavni deo njihove pregovaračke ili ugovorne pozicije.

Iz perspektive autora iznos autorskog honorara predstavlja bitan element ugovora (*essentialia negotii*), ali on ipak pristaje na njegovo zaključenje i u slučajevima izostanka ugovaranja ovog specifičnog vida naknade, jer je u slabijoj poziciji. Odricanjem od prava da traži od korisnika imovinskopravni ekvivalent (ekonomsku vrednost) za ugovoreno iskorišćavanje autorskog dela, autor ugovoru daje dobročini karakter. U prilog ovakvom shvatanju može se reći da su isplaćivanje autorskog honorara, iznos i način njegovog određivanja uslovljeni materijalnim prilikama autora, ali i drugim faktorima (kvalitet dela, mogućnost njegove prodaje). I u državama kontinentalnog prava iznos autorskog honorara predstavlja prirodni element autorskog ugovora, a bitnim elementom može biti smatran ukoliko je kao takav izričito ugovoren.⁷

⁴ *Ibid.*, 1917.

⁵ S. M. Marković, „Obaveza plaćanja autorskog honorara – autorsko pravo i tržište“, *Pravo i privreda* 5-8/1998, 875.

⁶ ZASP, čl. 69.

⁷ Tako na primer u francuskom pravu je ostavljen širok prostor za zaključivanje autorskih ugovora bez obaveze plaćanja autorskog honorara. V.: T. Chiou, „On Royalties and Transfers Without (Monetary) Consideration – Looking for the “Magic Formula” for Assessing the Validity of Remuneration Clauses of Copyright Transfers Under French Copyright Law“, *International Review of Intellectual Property and Competition Law (IIC)*, Vol. 44, No. 5, 2013, 593.

3.1. Pravo autora na reviziju autorskog ugovora u slučajevima kada prvobitno nije ugovoreno plaćanje autorskog honorara

Posledica ovakvog svojstva autorskog ugovora je da se i u nedostatku ugovorne odredbe o iznosu honorara primenjuje dopunsko – dispozitivni instrument revizije autorskog ugovora na zahtev autora.⁸

Iako je zakonom izričito propisano, u teoriji ostaje otvoreno pitanje da li pravo na reviziju autorskog ugovora postoji i u slučajevima kada prvobitno nije ugovorena obaveza plaćanja autorskog honorara. Pri davanju odgovora na ovo pitanje neophodno je utvrditi da li nepostojanje obaveze plaćanja autorskog honorara predstavlja *animus donandi* autora ili je posledica uverenja autora da ugovoreno iskorišćavanje autorskog dela neće biti dovoljno za ostvarivanje dobiti iz koje bi bili finansirani troškovi objavljivanja autorskog dela i autorski honorar.⁹

Ukoliko postoji namera darivanja korisnika autorskog dela, autor ne očekuje njegovu protivčinidbu, pa pravo na reviziju ugovorne odredbe o iznosu autorskog honorara ne postoji. Autor svojom voljom pristaje na disproporciju između iznosa autorskog honorara i dobiti ostvarene ekonomskim iskorišćavanjem autorskog dela. U ovom slučaju reč je o ostvarivanju distributivne pravde, jer autor pri ustupanju/prenosu svog prava na iskorišćavanje autorskog dela polazi od određenih subjektivnih merila.¹⁰

Inače, sama primena prava na reviziju autorskog ugovora povezana je sa idejom komutativne pravde konkretizovane kroz načelo jednakosti vrednosti uzajamnih prestacija. Ovom vrstom pravde se vrši korekcija aritmetičke disproporcije u aritmetičku proporciju.¹¹

Sa druge strane, autor ima pravo na reviziju autorskog ugovora ukoliko je imao pogrešno uverenje o iznosu dobiti ostvarene ekonomskim iskorišćavanjem autorskog dela iz kojeg se finansira autorski honorar.¹² Reč je

⁸ ZASP, čl. 70 st. 2.

⁹ S. M. Marković, D. V. Popović, *Pravo intelektualne svojine*, Beograd, 2013, 220.

¹⁰ O primeni ideje distributivne pravde u autorskom pravu vidi: J. Hughes, R.P. Merges, „Copyright and Distributive Justice“, *Notre Dame Law Review*, Vol. 92, No. 11, 2016, 3 i dalje, <http://ssrn.com/abstract=2758845> 13.04.2016.

¹¹ „S obzirom da su dvostrani ugovori glavni pravni akti prometa i da oni čine sedes materiae celog ugovornog prava, ideja komutativne pravde snažno je ušla u ugovorno polje, Razume se, tu jednakost vrednosti međusobnih prestacija ne treba shvatiti u nekom idealno zamišljenom smislu, već u smislu imovinske ravnoteže koja proizilazi iz zakona tržišta. To znači, da pravila kojima se štiti ovaj princip dejstvuju samo u slučaju znatnijeg odstupanja odnosno očigledne nesrazmere u međusobnim davanjima, čime se pravno reguliše jedna životna i ekonomska realnost.“ S. Perović, „Komutativna pravda i naknada štete“, *Pravni život* 9-10/1992, XLVIII

¹² Da prihvodi od ekonomskog iskorišćavanja autorskog dela predstavljaju izvor autorskog honorara ukazuje i praksa Evropskog suda pravde. Vid. odluku Evropskog suda pravde broj S 92-92 od 20. oktobra 1993. godine u slučaju *Phil Collins v. Imtrat Handelsgesellschaft mbH*.

o zabludi autora o činjenici koja je pravno relevantna za zaključenje autorskog ugovora, pa se primenom ovog instrumenta u konkretnom slučaju u potpunosti ostvaruje njegova suština.

Suprotan slučaj postoji u francuskom pravu. Ukoliko nije prvobitno ugovoren iznos autorskog honorara, primena prava autora na reviziju ugovorne odredbe o iznosu autorskog honorara nije logički relevantna.¹³

3.2. Pravo autora na reviziju ugovorne odredbe o iznosu autorskog honorara u slučajevima kada je prvobitno ugovoreno njegovo plaćanje

Da bi došlo do primene ovog zakonskog instrumenta potrebno je da dobit ostvarena od korišćenja autorskog dela premašuje troškove korišćenja u iznosu koji omogućava plaćanje autorskog honorara. Sledstveno tome do njegove primene neće doći ukoliko je plaćanje honorara uslovljeno troškovima korišćenja dela, koji su jednaki ili nadmašuju dobit od korišćenja dela.

Pojednostavljeno, obaveza plaćanja autorskog honorara, ukoliko je ugovorena, predstavlja protivčinidbu korisnika autorskog dela koja je u korelaciji sa činidbom autora da ustupi/prenese isključivo pravo na iskorišćavanje autorskog dela pod ugovorenim uslovima. Autorova činidba je karakteristična za autorski ugovor, pa se ustupanjem/prenosom ovlašćenja ostvaruje njegova svrha. Budući da čini suštinu autorskog ugovora, ona predstavlja i njegov bitan element. Nasuprot tome, obaveza plaćanja autorskog honorara nije karakteristična prestacija u autorskom ugovoru, tj. ona ne čini njegov bitan element, niti opredeljuje sama po sebi njegovu pravnu prirodu.¹⁴

3.3. „Očigledna“ nesrazmera između dobiti/prihoda korisnika autorskog dela i iznosa autorskog honorara

Do revizije ugovornih odredbi o iznosu autorskog honorara dolazi ex post u slučajevima prouzrokovanja „očigledne“ nesrazmere, odnosno disproporcije, između iznosa isplaćenog autorskog honorara i dobiti koju je ostvario korisnik autorskog dela, njegovim ekonomskim iskorišćavanjem.¹⁵ Kao posebno važno nameće se pitanje kada se nesrazmera između prihoda/dobiti korisnika i visine autorskog honorara može smatrati „očiglednom“.

¹³ T. Chiou, 589.

¹⁴ S. M. Marković (1998), 875.

¹⁵ Radi efikasnijeg iskorišćavanja, ali i prevazilaženja problema koji mogu da nastanu u ovom procesu, od značaja može biti ustupanje vršenja ovog imovinskopravnog ovlašćenja, koje proističe iz autorskog ugovora, organizacijama za kolektivno ostvarivanje autorskih prava. Organizacije na osnovu ustupljenog ovlašćenja autora mogu u svoje ime, a za tuđ račun da zaključuju ugovore o iskorišćavanju autorskog dela sa korisnicima.

3.3.1. „Očigledna“ nesrazmera u uporednom pravu

U nemačkom pravu „očigledna“ nesrazmera je postojala ukoliko honorar koji je isplaćen autoru iznosi samo jednu trećinu bruto prihoda koje je korisnik ostvario iskorišćavanjem dela.¹⁶ Posle zakonskih izmena 2002. godine¹⁷ uveden je elastičniji pojam „očigledne“ nesrazmere, inspirisan idejom pravičnosti, koja postoji i u slučajevima kada su ugovorne strane mogle da predvide disproporciju između visine autorskog honorara i prihoda ostvarenih iskorišćavanjem autorskog dela. I donja granica određivanja nesrazmere je promenjena, pa se ona smatra „očiglednom“ ukoliko je autoru isplaćen honorar manji od polovine prihoda¹⁸ koji se može očekivati od ekonomskog iskorišćavanja autorskog dela. Međutim, u literaturi se još ukazuje da „očigledna“ nesrazmera postoji ukoliko je autorski honorar manji od jedne petine prihoda koje je korisnik ostvario iskorišćavanjem dela.¹⁹

Prema pravilima sadržanim u francuskom pravu nesrazmera se može smatrati „očiglednom“ ukoliko razlika između iznosa autorskog honorara i prihoda ostvarenih od iskorišćavanja autorskog dela iznosi 7/12 ili više.²⁰

U skorije vreme, po uzoru na nemačko pravo, „očigledna“ nesrazmera, kao razlog za reviziju autorskog ugovora, uvedena je i u holandsko pravo. Međutim, disproporcija između isplaćenog honorara i prihoda os-

¹⁶ Vidi odluku Federalnog kasacionog suda Nemačke ZR 245/98, Case I od 12. juna 2001. godine. Prema: P. Goldstein, P.B. Hugenholtz, *International Copyright – Principles, Law and Practice*, Oxford, 2013³, 270, fn. 171.

https://books.google.rs/books?id=UWcBAQAAQBAJ&pg=PA270&lpg=PA270&dq=--case+I+ZR+245/98&source=bl&ots=L9QjriYleb&sig=LR0FZ4y0ksbLoTwrR33lbUSHFVd-k&hl=sr&sa=X&ved=0ahUKEwjso_u5uYfjMAhXCHJoKHYLMA0IQ6AEIGzAA#v=onepage&q=bestseller&f=false, 13.04.2016. U odluci se ukazuje da je iznos autorskog honorara od 0,7% bruto prihoda od 5,5 miliona, koji su ostvareni korišćenjem autorskog dela nesrazmerno nizak, pa je sud iznos honorara povećao na 5% bruto prihoda.

¹⁷ Nemački Zakon o jačanju ugovorne pozicije autora i interpretatora od 22. marta 2002. godine (*Gesetz zur Stärkung der vertraglichen Stellung von Urhebern und ausübenden Künstlern*), čl. 1, *Savezni službeni list* br. 21 od 28. marta 2002. godine. Ovim zakonom je izmenjen Zakon o autorskom i srodnim pravima od 9. septembra 1965. godine (*Gesetz über Urheberrecht und verwandte Schutzrechte - Urheberrechtsgesetz*), *Savezni službeni list* br. 1273.

¹⁸ Donošenjem Zakona o autorskom ugovornom pravu i osnov za utvrđivanje postojanja „očigledne“ nesrazmere je promenjen, pa se kao relevantan uzima umesto bruto prihoda, prihod ostvaren iskorišćavanjem autorskog dela.

¹⁹ Martin Senftleben, „Copyright, Creators and Society’s Need for Autonomous Art – The Blessing and Curse of Monetary Incentives“ <http://ssrn.com/abstract=2522855>, 13.04.2016, 25.

²⁰ Francuski Zakonik br. 597 o intelektualnoj svojini iz 1992. godine (*Code de la propriété intellectuelle*, dalje u fusnotama: CDPI), čl. L 131-5, *Službeni list Republike Francuske* 153 od 3. jula 1992. godine, konsolidovana verzija od 23. februara 2015. godine. Zanimljivo je da francuski zakonodavac „očiglednu“ nezrazmeru definiše kao gubitak autora veći od 7/12 autorskog honorara.

tvarenih od iskorišćavanja autorskog dela nije određena aritmetički. Ugladajući se na svoj uzor, zakon je obuhvatio i slučajeve postojanja „očigledne“ nesrazmere, kada je ustupljeno pravo na ekonomsko iskorišćavanje autorskog dela trećem licu.²¹ Prethodno je primenjivano opšte pravilo iz člana 6:258 holandskog Građanskog zakonika (*Burgerlijk Wetboek*) o izmeni ili raskidu ugovora zbog „nepredviđenih“ okolnosti, koje jednu stranu u ugovoru stavljaju u nepravičan ili nejednak položaj.²²

3.3.2. „Očigledna“ nesrazmera u srpskom pravu

U našem pravu disproporcija između iznosa isplaćenog autorskog honorara i dobiti koja je ostvarena ekonomskim iskorišćavanjem autorskog dela nije jasno određena zakonom, pa je određivanje pojma „očigledna“ nesrazmera podložno tumačenju. Naime, ovaj pojam je potrebno restriktivno tumačiti u smislu grube nesrazmere, tj. nesrazmere koja je sa stanovišta pravičnosti nepodnošljiva i koja je posledica neočekivanog toka događaja²³ (npr. muzičko delo nedovoljno poznatog muzičara osvoji prvo mesto na takmičenju „Pesma Evrovizije“ i postane najslušanije širom sveta; književno delo neafirmisanog pisca dobije Nobelovu nagradu za književnost i postane bestseller).²⁴

3.3.3. „Očigledna“ nesrazmera kao činjenično pitanje u postupku revizije odredbe autorskog ugovora o iznosu autorskog honorara

Po pravilu, ukoliko između autora i korisnika autorskog dela o nije postignuta saglasnost o reviziji autorskog ugovora, spor koji nastaje između njih može biti rešen u parnici pred nadležnim sudom. U tom slučaju je utvrđivanje „očigledne“ nesrazmere u autorskom ugovoru činjenično pitanje koje podrazumeva ispitivanje uzajamnih prestacija, odnosno upoređivanje dobiti korisnika ostvarene iskorišćavanjem dela, na jednoj strani i iznosa autorskog honorara koji je isplaćen autoru, na drugoj strani. Posle utvrđenog činjeničnog pitanja, odmeravanjem visine izvršene protivčinidbe prema autoru i dobiti od iskorišćavanja autorskog dela koja je ostvarena, biće utvrđeno

²¹ Izmene holandskog Zakona o autorskom pravu (*Auteurswet*) od 1. jula 2015. godine.

²² L. Guibault, P.B. Hugenholtz, „Study on the conditions applicable to contracts relating to intellectual property in the European Union“ – Final Report, Institute for Information Law Amsterdam, The Netherlands, May 2002, http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/studies/etd2000b53001e69_en.pdf 13.04.2016, 56.

²³ S. M. Marković, D.V. Popović, 219.

²⁴ Često se kao naziv za odredbu autorskog ugovora o iznosu autorskog honorara koriste termini „bestseller clause“ i „bestseller paragraph“. Osim ova dva termina, koji se koriste kao sinonimi, pominje se i termin „remuneration clause“, da bi se ukazalo na isti institut.

da li je nesrazmera takve prirode da omogućava reviziju ugovorne odredbe o iznosu autorskog honorara²⁵. Obligacionopravni odnos nastao zaključenjem autorskog ugovora biće očuvan ukoliko sud usvoji zahtev autora za pravičnom izmenom prestacije, odnosno povećavanjem njegovog udela u dobiti na pravični iznos.

U parnici za reviziju ugovorne odredbe o iznosu autorskog honorara veštačenjem se dokazuje niz nepredviđenih okolnosti od kojih je „očigledna“ nesrazmera građena, a koje menjaju ekonomsku osnovu autorskog ugovora. Ipak, za razliku od „očigledne“ nesrazmere, revizija autorskog ugovora predstavlja pravno pitanje, koje primenom pravne logike konačno utvrđuje sud. Ona je deo sudskog silogizma.

4. Koncepti određivanja iznosa autorskog honorara pri zaključivanju autorskog ugovora

Nacionalna prava koja rešavaju problem određivanja iznosa autorskog honorara mogu se podeliti u dve grupe. U prvoj grupi su ona koja prihvataju koncept primerenog iznosa autorskog honorara sa ciljem da obuhvate sve autorske ugovore, dok su u drugoj grupi prava koja prihvataju koncept proporcionalnog iznosa koji je ograničen samo na autorske ugovore u kojima je ugovoreno iskorišćavanje dela sa ekonomskim ciljem.²⁶ Ipak čest je slučaj da se usled aleatornosti autorskog ugovora iznos autorskog honorara paušalno određuje.

4.1. Koncept primerenog iznosa autorskog honorara

Koncept primerenog iznosa autorskog honorara formulisan je u nemačkom Zakonu o jačanju ugovornog položaja autora i interpretatora, čijim su donošenjem izvršene izmene i dopune Zakona o autorskim i srodnim pravima. „Radi ostvarivanja primerenosti naknade udruženja autora uspostavljaju sa udruženjima korisnika autorskih dela ili pojedinim korisnicima autorskih dela zajednička pravila o naknadi, koja treba da uzmu u obzir okolnosti koje postoje u pojedinim oblastima regulisanja, a naročito strukturu i veličinu korisnika. Pravila koja su sadržana u tarifnim ugovorima imaju prednost u odnosu na zajednička pravila o naknadi.“²⁷

²⁵ Revizija autorskog ugovora, za razliku od utvrđivanja „očigledne“ nesrazmere, predstavlja pravno pitanje, od kojeg zavisi primena propisa o osnovanosti autorovog zahteva za reviziju autorskog ugovora.

²⁶ S. M. Marković, „Autorsko ugovorno pravo – kreativnost na tržištu“ – pravni aspekti, *Strani pravni život* 2-3/2004, 202-203.

²⁷ Nemački Zakon o autorskom i srodnim pravima od 9. septembra 1965. godine (*Gesetz über Urheberrecht und verwandte Schutzrechte - Urheberrechtsgesetz*), čl. 36, st. 1.

Međutim, u Nemačkoj postoji problem koji je i danas aktuelan. Sve veći broj televizijskih stanica, uključujući i medijske javne servise (ARD, ZDF), želi da zaobiđe zakonska pravila o primerenom iznosu autorskog honorara u kolektivnim tarifnim ugovorima, koje zaključuju sa udruženjima autora. To se može videti i kroz pregovore koji su ostali bez značajnijeg rezultata, a koji su vođeni radi zaključivanja kolektivnog tarifnog ugovora između udruženja filmskih i televizijskih producenata sa udruženjima autora. Čak i kolektivni tarifni ugovor koji je nedavno zaključen sa udruženjem filmskih producenata ne odražava koncept primerene naknade. Dodatne teškoće u vođenju pregovora o zaključivanju ovakvih ugovora stvara i širenje primene zakonskih odredbi o primerenoj naknadi na režisere, scenariste i kamermane.

Udruženja autora putem kolektivnih ugovora žele da predvide situacije kada je prihod ostvaren od ekonomskog iskorišćavanja autorskog dela znatno veći od iznosa honorara koji se isplaćuje. Radi se o tendenciji koja je suprotna ideji zakonodavca da postoji „primerena naknada“ od trenutka zaključenja autorskog ugovora, što odražava princip da autor treba da učestvuje u bilo kom od prihoda koji je ostvaren od njegovog autorskog rada.²⁸

Zakonom su propisani i uslovi za ocenu primerenosti iznosa autorskog honorara koji moraju biti kumulativno ispunjeni. Iznos honorara će se smatrati primerenim ukoliko je uobičajen i pošten.²⁹

Uobičajenost naknade je objektivan pojam, jer se oslanja na praksu koja postoji za pojedine oblike korišćenja određene vrste autorskog dela, a da li je naknada poštena ceni se prema okolnostima kao što su: prilike na tržištu, veličina investicije, veličina rizika, troškovi korišćenja autorskog dela, broj proizvedenih primeraka ili javnih saopštavanja dela, očekivani prihod.³⁰

Pod uticajem Nemačkog zakona o autorskom ugovornom pravu i u drugim evropskim pravima je uveden koncept primerene naknade. Tako na primer u Francuskoj je autorski honorar koji se isplaćuje autorima knjiga, čiji je sadržaj dostupan u digitalnom obliku, dobio obeležja pravične naknade.³¹

²⁸ N. Reber, „The „further fair participation“ provision in Art. 32 a (2) German Copyright Act – Claims against a third-party exploiter of a work“, *Journal of Intellectual Property Law & Practice* Vol. 11, 5/2016, 2.

²⁹ Nemački Zakon o autorskom i srodnim pravima od 9. septembra 1965. godine (*Gesetz über Urheberrecht und verwandte Schutzrechte - Urheberrechtsgesetz*), čl. 32, st. 2.

³⁰ S. M. Marković (2004), 204.

³¹ Francuski Zakon br. 590 o cenama digitalnih knjiga iz 2011. godine (*LOI n° 2011-590 du 26 mai 2011 relative au prix du livre numérique*), *Službeni list Republike Francuske* 124 od 28. maja 2011. godine, čl. 8. Konsolidovana verzija od 9. januara 2014. godine.

4.2. Koncept proporcionalnog (srazmernog) autorskog honorara

Proporcionalni iznos autorskog honorara predstavlja deo novčane naknade koja se određuje u procentualnom iznosu srazmernom bruto prihodi-
ma³² koji su direktno ili indirektno ostvareni prodajom ili iskorišćavanjem autorskog dela.³³

Obaveza ugovaranja proporcionalnog iznosa autorskog honorara je jedan od temelja francuskog autorskog prava³⁴, kojom se ograničava sloboda ugovaranja. U prilog ovog koncepta određivanja iznosa autorskog honorara ističe se da je autor povezan sa svojim radom opredmećenim u autorskom delu, ali i sa pogodnostima koje iz njega proističu srazmerno приходima koji su ostvareni od iskorišćavanja autorskog dela.³⁵

4.3. Paušalno određivanje iznosa autorskog honorara

U slučajevima korišćenja ovog specijalnog prava autora iznos autorskog honorara je po pravilu paušalno određen³⁶. Međutim, ovakavim načinom određivanja honorara i francusko³⁷ i belgijsko³⁸ pravo putem zakona, uslovljavaju reviziju autorskog ugovora. Ugovornim stranama u momentu

³² Ukoliko naknada nije određena, smatra se da su udeli autora i korisnika autorskog dela jednake vrednosti, pa se čini ispravnim podela bruto prihoda na jednake delove, čak i kada je doprinos jednog od njih njihovom povećanju bio manji.

³³ Bruto prihod kao imovinskopravni ekvivalent je postojao i u nemačkom pravu sve do donošenja Zakona o jačanju ugovorne pozicije autora i interpretatora kojim je izmenjen Zakon o autorskim i srodnim pravima.

³⁴ Ovaj koncept određivanja iznosa autorskog honorara prihvaćen je i u pravima Belgije, Italije, Grčke, Španije i Portugala. V. belgijski Zakon o autorskim i srodnim pravima iz 1994. godine (*Loi relative au droit d'auteur et aux droits voisins*), *Službeni glasnik Belgije* od 27. jula 1994. godine, čl. 17 st. 2; italijanski Zakon broj 633 o zaštiti autorskog srodnih prava iz 1941. godine (*Legge N. 633. — Protezione del diritto d'autore e di altri diritti connessi al suo esercizio*), *Službeni list Republike Italije* 166 od 16. jula 1941. godine, čl. 34 st. 2; grčki Zakon 2121/1993 o autorskim, srodnim pravima i kulturi od 4. marta 1993. godine (Πνευματική Ιδιοκτησία, Συγγενικά Δικαιώματα και Πολιτιστικά Θέματα), čl. 32 st. 1; španski Zakon o intelektualnoj svojini iz 1996. godine (*Ley de Propiedad Intelectual*), *Službeni list Kraljevine Španije* 97 od 22. aprila 1996. godine, čl. 46; portugalski Zakonik o autorskim i srodnim pravima (*Código do Direito de Autor e dos Direitos Conexos*), *Službeni glasnik Portugala* 45/85 od 17. septembra 1985. godine, čl. 91 st. 2.

³⁵ T. Chiou, 588-589.

³⁶ P.B. Hugenholtz, „Towards Author's Paradise: The new Dutch Act on Authors' Contracts“, u: *Liber Amicorum Jan Rosén* (eds. G. Karnell, A. Kur, P.J. Nordell, D. Westman, J. Axhamn, S. Carlsson), Visby, 2016, <http://www.ivir.nl/publicaties/download/1729>, 13.4.2016., 403.

³⁷ CDPI, čl. L 131-5 st. 2.

³⁸ Belgijski Zakon o autorskim i srodnim pravima iz 1994. godine (*Loi relative au droit d'auteur et aux droits voisins*), *Službeni glasnik Belgije* od 27. jula 1994. godine, čl. 26, st. 2, tač. 2.

zaključenja autorskog ugovora nije bila poznata prometna vrednost autorskog dela, odnosno tržišna valorizacija autorskog rada opredmećenog u njemu, pa se ovakvo zakonsko normiranje može smatrati opravdanim. Ona predstavlja buduću neizvesnu okolnost koja daje aleatorni karakter autorskom ugovoru, jer je određuje tržište u procesu ekonomskog iskorišćavanja autorskog dela.³⁹

5. Izuzetak od prava autora na reviziju ugovorne odredbe o iznosu autorskog honorara u anglosaksonskom pravnom sistemu

U vezi sa ovim pravom autora vredi istaći da u državama anglosaksonskog pravnog sistema, pre svega SAD, postoji pravna praznina, pa revizija autorskog ugovora u cilju pravičnijeg učešća autora u raspodeli dobiti od ekonomskog iskorišćavanja autorskog dela nije dozvoljena.⁴⁰ U ovim slučajevima može biti utvrđeno od strane suda da ugovor ili njegova odredba o iznosu honorara nisu izvršivi, ali ne može biti utvrđeno pravo autora na pravičnu naknadu. Kao argument u prilog ovakvog stava, ističe se da su ugovorni odnosi između autora i korisnika autorskog dela prepušteni u potpunosti načelu autonomije volje, bez uplitanja zakonskih normi.⁴¹ Nije iznenađujuće što je u autorskom pravu SAD zasupljeno samo nekoliko zakonskih normi koje omogućavaju autoru da utiče na načine ekonomskog iskorišćavanja autorskog dela nakon ustupanja ovog isključivog ovlašćenja.⁴² Sam ugovor zaključen u pisanoj formi može da posluži kao dokazno sredstvo u sporovima koji nastaju povodom ustupanja ovlašćenja na iskorišćavanje autorskog dela.

6. Pravo autora na reviziju ugovornih odredbi koje se odnose na iznos autorskog honorara u cilju zadovoljenja pravičnosti

Učešće autora u raspodeli dobiti ostvarene iskorišćavanjem autorskog dela, povećavanjem iznosa autorskog honorara, postaje pravičnije. Preciznije rečeno, zakonodavac težeći da zaštiti interes autora dopušta reviziju ekonomske osnove ugovornih odnosa između autora i korisnika autorskog dela u cilju zadovoljenja pravičnosti. I interes društva se zado-

³⁹ S. M. Marković, *Autorsko pravo i srodna prava*, Beograd, 1999, 263-264.

⁴⁰ Ovaj institut nije zastupljen ni u pravima Irske, Velike Britanije, ali ni u pravima nordijskih zemalja. V.: L. Guibault, P.B. Hugenholtz, 147.

⁴¹ R.M. Hilty, A. Peukert, „‘Equitable Remuneration’ in Copyright Law: The Amended German Copyright Act as a Trap for the Entertainment Industry in the US?“, *Cardozo Arts and Entertainment Law Journal* 2/2004, 411-412.

⁴² Izmene i dopune Zakonika o autorskom pravu SAD iz 2003. godine (*U.S. Copyright Code*), par. 204 (a)

voljava na ovaj način. Ono ne želi da ošteti pojedinca u njegovoj imovini, jer mu je potrebno autorsko delo, a ne njegova vrednost.

S obzirom na činjenicu da je pojam pravičnosti dosta neodređen, a Zakon o autorskim i srodnim pravima ne daje kriterijume i merila kojima bi se bliže odredio ovaj pojam, sudskoj praksi i pravnoj teoriji je ostavljeno da odrede odgovarajuća merila koja će razraditi i sadržinski bliže odrediti pojam pravičnosti, sa ciljem da dobije što realnije dimenzije.

Na tom putu se mogu pojaviti određene teškoće koje se pre svega odnose na postojanje nesaglasnosti pojma pravičnosti i pravičnog iznosa autorskog honorara sa pravom i pravednošću, jer pravo kao sistem društvenih normi može doći u koliziju sa pravičnošću i shvatanjem pravičnosti u jednom društvu. Treba imati u vidu i da je pravičan iznos autorskog honorara najčešće zasnovan na individualnoj osnovi, pa je prilikom njegove procene potrebno voditi računa da se vrednost autorskog dela vrši posebno za svakog autora. Ipak, relativnost pojma pravičan iznos autorskog honorara je očigledna, jer iznos koji se isplaćuje autoru za korišćenje autorskih dela ukoliko je pravičan za njega, ne mora biti, a često i nije, pravičan za korisnika autorskog dela ili obrnuto. Za autora honorar je po pravilu pravičan onda kada izražava objektivnu vrednost autorskog dela, jer on smatra da korisnik treba da plati onoliko koliko delo vredi. Ukoliko je usled dejstva subjektivnih faktora utvrđen iznos honorara koji je veći od objektivne vrednosti autorskog dela, to znači da korisnik koji je pribavio ovlašćenje na iskorišćavanje autorskog dela treba da plati više nego što autorsko delo vredi, pa u odnosu na njega iznos autorskog honorara za korišćenje autorskog dela ne bi bio pravičan.

Inspirisana idejom pravičnosti revizija autorskog ugovora one-mogućava da se bitno pogoršaju uslovi rada autora u korist pribavilaca ovlašćenja na korišćenje autorskih dela. Autorima tržišna vrednost autorskog dela, koja je ostvarena njegovim javnim saopštavanjem, služi za zadovoljenje ličnih potreba, a često predstavlja i njihov jedini izvor prihoda, pa se ustupanje ovlašćenja na korišćenje autorskog dela može sprovesti samo uz pravičan iznos.

Sam zakonodavac je stao na stavovište da je pravična ona naknada koja ne remeti, odnosno ne pogoršava ekonomski položaj autora i koja mu daje veće podsticaje da dalje stvara.

7. Zaključne napomene

Najpre, kao što se može iz naziva zaključiti, iako originarno zamišljen da bude primenjivan u slučajevima kada je već ugovoren iznos autorskog honorara, institut revizije autorskog ugovora derivira primenom i na slučajeve kada iznos autorskog honorara prvobitno nije ugovoren. Učestalost ugovaranja autorskog honorara, pa makar njegov iznos bio

jednak nuli ili simboličnog karaktera, govori o slučajevima primarne primene ovog instituta. Međutim, naš zakonodavac, po uzoru na nacionalna zakonodavstva kontinentalnog pravnog sistema koja prihvataju koncept primerenog iznosa autorskog honorara, predvideo je dvostruku primenu instituta revizije autorskog ugovora. Može se zaključiti da je ovakvim nomotehničkim pristupom zakonodavac prihvatio širu koncepciju zaštite autora, koja je trajnog karaktera i šireg obima u odnosu na zaštitu koja je pružena autoru u nacionalnim zakonodavstvima koja prihvataju koncept proporcionalnog (srazmernog) iznosa autorskog honorara, jer u njima nije moguća primena ovog instituta ukoliko autorskim ugovorom iznos autorskog honorara nije obuhvaćen.

Ipak, ograničenje isključivo na jezičko tumačenje zakonskih normi o reviziji autorskog ugovora nije poželjno. To bi značilo da one mogu biti primenjene i na slučajeve postojanja namere darivanja korisnika autorskog dela, što je suprotno cilju koji se želi postići. Zato ciljno tumačenje ovih normi predstavlja uslov njihove pravilne primene i potpunijeg ostvarivanja interesa da se autoru kao strani koja je u slabijem ugovornom položaju pruži zaštita.

Na osnovu uporednopravnih razmatranja pravih sistema u kojima je duboko ukorenjeno pravo autora na reviziju autorskog ugovora, došlo se do zaključka da je nemačko pravo najdalje odmaklo u pružanju zaštite autora i jačanju njegovog ugovornog položaja. Zbog toga je u ostalim pravima primetna spremnost da se prihvati koncept određivanja iznosa autorskog honorara koji je primeren kako za autora tako i za stvaralaštvo. Njegova prednost je i uspostavljanje zajedničkih pravila o iznosu autorskog honorara u pojedinim oblastima koja čine ponude za zaključenje autorskih ugovora bogatijim, raznovrsnijim i atraktivnijim. Takođe, unapređuje se raznolikost kulturnih izraza, kreativnost i umetničko stvaralaštvo.

Shodno navedenom, reviziju autorskog ugovora, treba shvatiti kao pravni instrument koji iako inspirisan idejom pravičnosti, stvara korist za autora, poboljšavajući njegov ekonomski položaj povećavanjem postojećeg prava i uštrb, odnosno negativni ekonomskomski efekat, za korisnika autorskog dela povećavanjem postojeće obaveze plaćanja autorskog honorara.

Vladimir Vinš

PhD Candidate University of Belgrade Faculty of Law

AUTHOR'S RIGHT TO REVISE CONTRACTUAL PROVISIONS CONCERNING AUTHOR'S FEE

Summary

The right to revise contractual provisions concerning author's fee exists in instances of „obvious disproportion“ between the stipulated amount of author's fee and the income/profit which is made based on exploitation of the author's work in question. Additionally, in some European countries this right is also applicable in cases when the amount of author's fee has not been agreed upon initially. The party entitled to exercise this right is solely the author, as a contracting party with a weaker negotiating position compared to user of author's work. By exercising this right, author's participation in distribution of income/profit arising from economic exploitation of the author's work becomes more just.

Key words: authors' rights, revision of author's contract, author's fee, economic exploitation of the author's work, author, user of author's work, equity.